

Profesor Mikuláš Teich se letos dožil 90 let a odpověděl na několik otázek redakce časopisu DVT

1) Více než dvacet poválečných let jste prožil v Praze. Na co z té doby nejraději vzpomínáte?

Rád vzpomínám na dobu před únorem 1948. Zdálo se mi, že vcelku byli lidé rádi, že už je po nacismu. Souhlasili s tím, co se v oblasti sociální, politické a hospodářské děje a s nadějí a ochotou přispět očekávali další rozvoj. Po roce 1954 vzpomínám na dobu, kdy jsem pracoval v Historickém ústavu ČSAV v oddělení dějin přírodních věd a techniky, které tam tehdy bylo zřízeno. Ve světě, kde jsem delší dobu pobýval – to znamená v Anglii, USA, Švédsku, Západním a Východním Německu a nakonec i – byť jen krátce – v SSSR, jsem se nikde nesetkal s takovou komunitou historiků vědy, kteří by spolu tak dobře spolupracovali. Bez Historického ústavu a jeho ředitele Josefa Macka by naše dějiny věd a techniky nikdy nedosáhly světové úrovně. Nejraději vzpomínám na tzv. Pražské jaro. Často poukazují, že je o historická událost, která svým dopadem – vedle husitské revoluce, bitvy na Bílé Hoře a Mnichovské dohody – přesahuje domácí rámeček.

2) Jaká byla Vaše cesta k dějinám vědy? Rozhodl byste se dnes jinak?

Moje cesta k dějinám vědy začala prostě tím, že jsem měl vždy o historii zájem. Začínal jsem jako medik, navštěvoval jsem přednášky k historii medicíny, ale tehdy jsem vůbec neměl představu, že se stanu historikem. K tomu mi pomohla teprve má první emigrace. Zažil jsem příchod Němců a začátek okupace 15. března 1939 a rozhodl se emigrovat do Anglie, což se mi podařilo už začátkem dubna. Takže začátek mé cesty k dějinám vědy se odehrál v Anglii. Studoval jsem Exeteru, Nottinghamu a Leedsu chemii, fyziku a biologii, protože se mi nepodařilo dostat se na medicínu. A přitom jsem tam narazil na odbornou literaturu, která byla silně ovlivněna marxismem. Představovala jeden z impulsů, proč jsem se začal věnovat historii vědy hlouběji. Jako student jsem vyhrál soutěž „Influence of Newton´s work on scientific thought“, bylo to v roce 1943. Zkrácené pojednání, kterým jsem se soutěže účastnil, bylo pak uveřejněno v časopisu NATURE (1944) a to mi velice pomohlo získat stipendium na studium PhD. Jenže nikoliv v oboru historie, ale ve fyzikální chemii... V roce 1946 jsem se vrátil do Československa, chtěl jsem dokončit medicínu a získat asistentské místo. To se mi podařilo na Ústavu lékařské biologie v Hradci Králové a potom na Ústavu lékařské chemie v Praze, na Lékařské fakultě Karlovy univerzity. V Hradci Králové jsem byl od února do října 1947 a pak v pražském Ústavu lékařské chemie až do října 1952. Byl jsem též politicky činný a tak jsem se dostal do potíží, což vedlo k tomu, že jsem přešel na Ústav dějin věd Přírodovědecké fakulty. Tam jsem byl až do roku 1954, ale politické potíže nepřestaly ani tam. Profesionálním historikem jsem se tedy stal přechodem na toto pracoviště. V roce 1954 jsem se ucházel o místo v oboru dějin vědy, vypsané v Historickém ústavu, a byl jsem tam přijat – jako první v tomto oboru.

3) Jaké vidíte hlavní současné trendy v dějinách věd a techniky a kdo tento obor profesionálně dělá (historické vědy se základním vzděláním filosofickým,

historickým, přírodovědeckým, kombinovaným či jiným?). Převládá týmová, systematická práce či práce individuální?

Dějinám vědy a dějinám techniky se věnují z největší části jednotliví filozofové, historici, a dále přírodovědci, lékaři a vlastně vůbec odborníci v různých oborech, kteří se z nějakého důvodu začali zajímat o dějiny svého oboru. Jsou to jednotlivci, kteří sice často spolupracují, ale o skutečné týmové práci nelze mluvit. Týmová práce v oborech dějin vědy a techniky ve světě prostě nepřevládá. Proto je naprostou výjimkou naše kniha „Dějiny exaktních věd v českých zemích do konce 19. století“, kterou vydala Československá akademie věd v roce 1961. Na této monografii pracoval kolektiv autorů pod formálním vedením Luboše Nového – Jaroslav Folta, Zdeněk Horský, Irena Seidlerová, Josef Smolka a já. A za výjimečnou ji považuji ještě i dnes.

4) Lze vidět v zahraničí vůbec nějaký zájem o dějiny vědy v jiných zemích, případně přímo zájem o dějiny vědy v České republice? Pokud ano, o jaká témata z naší historiografie je v zahraničí zájem?

Studovat celkový vývoj věd v některé jiné zemi, s takovým zájmem se setkáváme málokdy. Častý však bývá zájem o jednotlivé vědecké osobnosti nebo instituce, ale o celkovou situaci ve vědě té země nikoliv. V Anglii jsem se třeba setkal se zájemci o Liebiga a ve Francii o Leibnize. A naopak, například Vladimír Karpenko publikuje články o chemii a alchymii v prestižním časopisu AMBIX, a občas publikují jednotlivé články Josef Smolka v německy mluvícím prostředí a Soňa Štrbářová v anglosaských zemích. Také práce našich autorů z historie astronomie, například manželů Aleny a Petra Hadravových, jsou ve světě známé. Po chvíli vzpomínání bych přišel ještě na další příklady, ale celkově jich mnoho není.

5) Zdá se nám, že v poslední době všeobecně klesá zájem o dějiny věd a techniky (možná v souvislosti s určitým poklesem zájmu o vlastní vědecké a technické obory). Máte podobnou zkušenost a pokud ano, co považujete za příčinu tohoto poklesu?

Zájem o dějiny věd je všeobecně malý. Pravda ovšem je, že po druhé světové válce došlo na Západě i na Východě k nebyvalému rozvoji tohoto oboru, a dokonce i tam, kde předtím neměl žádné kořeny. Na jedné straně jednotlivé vědní disciplíny neměly systematický zájem o své dějiny a na druhé straně systematický výzkum u historiků rovněž chyběl. Pokud někde vznikla spolupráce mezi těmito stranami, pak byla jen zcela formální. Myslím si ale, že i dnes v anglosaském prostředí je integrace obecné historie do dějin věd nedostatečná, práce jsou sice fundované z hlediska vědní disciplíny, ale chybí jim obecný historický rámec. Ale naopak i obecná historie věnuje málo pozornosti dějinám vědy a techniky.

6) V čem myslíte, že jsou (měly by být) dějiny vědy a techniky pro společnost nejuvic přínosné?

Tato otázka je v podstatě obecnější – k čemu jsou vůbec dějiny, proč se mají dělat? Jsem staromódní a kdybych měl ospravedlňovat roli dějin, položil bych asi tuto otázku: „Může člověk fungovat bez paměti?“ Odpověď je zřejmá – ne, nemůže. A společnost také nemůže normálně fungovat bez paměti, a její paměť, to jsou přece její

dějiny. Jenže mnoho společností normálně nefunguje. A pak se třeba tváří, že dějiny nepotřebují. „S historií lze učinit takřka cokoliv – jen uniknout jí nelze“, říkával František Graus.

7) Sledujete (či můžete sledovat) časopis Dějiny věd a techniky a co v něm případně postrádáte?

Bohužel nesleduji – mea culpa, maxima culpa – ale děkuji Vám za nabídku zasílání a rád ji přijímám. Podílel jsem se na založení DVT i SDVT.

8) Co – pokud něco vůbec – byste chtěl vzkázat čtenářům časopisu Dějiny věd a techniky?

Považuji za velkou čest, že časopis DVT se na mne obrátil. Vychází od roku 1968 díky čtenářům a obětavosti nemnohých zanícených milovníků dějin přírodních věd a techniky v Československu resp. v Česku. *Per aspera ad astra.*

Rozhovor s profesorem Mikulášem Teichem uveřejňujeme při příležitosti jeho devadesátých narozenin, k nimž redakce DVT přeje oslavenci pevné zdraví a neutuchající elán v bádání i v osobním životě. S manželi Alenou a Mikulášem Teichovými rozmlouval při jejich návštěvě Prahy a prohlídce Astronomické věže Klementina dne 4. června 2008 docent Martin Šolc, předseda SDVT.